

О. Котовська

СУСПІЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено вплив суспільних цінностей на становлення та розвиток зовнішньої політики України. На основі теоретичних досліджень та емпіричних даних проаналізовано зростаюче значення нематеріальних цінностей та закономірність змін традиційних зовнішньополітичних орієнтирів України впродовж періоду незалежності. Репрезентовано ціннісно-смыслову складову архетипного підходу до розуміння зовнішньої політики.

Ключові слова: суспільні цінності, ціннісно-смыслова складову архетипного підходу, ієрархія цінностей, індекс національної дистанційованості Богардуса, зовнішньополітичні пріоритети, зовнішня політика України.

Актуальність теми дослідження зумовлена теоретичною і практичною значущістю суспільних цінностей для національно-державного будівництва, вибору зовнішньополітичних орієнтирів Української держави. Сучасні психосоціальні умови життєдіяльності людини, суспільства, цивілізації, що постають у контексті нинішніх загальносистемних змін, характеризуються (на індивідуальному і груповому рівнях) новою ієрархією цінностей, яка багато в чому визначається як поточною геополітичною ситуацією, так й історичними передумовами позиціонування держави як суб'єкта міжнародних відносин.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада Української РСР прийняла доленосний документ – Акт проголошення Незалежності України, з якого розпочалась новітня історія українського державотворення. Але перманентні загострення загальносистемної кризи 1995 – 1996, 2004, 2008, 2013 – 2014 рр. свідчать про те, що в Україні триває бурхливий (нелінійний) процес переходу від старих цінностей колоніального минулого, прихильниками яких досі залишається значна частина політичної еліти, до цінностей демократії, верховенства права, пріоритету прав людини над правами держави. Виниклий “патологічний стан” (2006 р.) [1], у якому через нереалізовані очікування українців опинилася країна, “...став продуктом пострадянської мутації, еволюційного перетікання однієї суспільно-політичної моделі в іншу, що породило гібридну і потворну форму, в якій уживаються між собою дві взаємопротилежні та взаємовиключні системи цінностей: радянсько-російська та національно-європейська” [2]. На етапі розбудови та реформування державної внутрішньої і зовнішньої політики незалежної України важливо осмислити ті цінності, які вона успадкувала, які відкинула від своїх попередників, які ідеали вона хоче наслідувати та які політичні сили й лідери готові їх реалізовувати [3].

Мета статті полягає у дослідженні значення суспільних цінностей у формуванні зовнішньої політики та визначенні закономірностей становлення і розвитку зовнішньополітичних пріоритетів України.

В українській науковій та науково-популярній літературі проблематика цінностей, їхнього впливу на розмаїття суспільно-політичного життя, починаючи з питання формування широкого спектру загальнонаціональної, регіональної та інших різновидів

ідентичностей, аналізу причин перманентно невдалих й ситуативних реформ і закінчуючи розглядом чинників зовнішньополітичного балансування України між статусом *крихкої держави* (fragile state) та *держави, яка не вдалася* (failed state), в останні десятиліття стала однією з центральних тем як для авторитетних зарубіжних (З. Бжезінський, Б.-А. Леві, І. Прізель, Т. Снайдер, П. Штомпка, З. Когут та інші) та українських (Е. Афонін, О. Забужко, Я. Грицак, А. Колодій, Г. Почепцов, Н. Паніна, А. Ручка, М. Рябчук та інші) дослідників, так і для журналістів, блогерів та громадських діячів. Вже доволі загальноприйнятими є визначення суспільно-політичних подій 2013 – 2014 рр. як Революції Гідності. Окрім того, відомий український історик Я. Грицак пропонує говорити не лише про відстоювання гідності як цінності моральної свідомості, поваги до особистості, а й про ширше термінологічне значення назриваючих радикальних змін, а саме про Революцію Цінностей [4].

Цінності – це явище соціальне, яке щільно пов'язане з психосоціальною сутністю людини, впливає на її діяльність, соціальний вибір і загалом на суспільну поведінку людини. Дослідники розрізняють цінності матеріальні/духовні, термінальні (цінності-цілі)/операційні (цінності-засоби). У цьому розмаїтті виділяють також ціннісні орієнтири або соціальні цінності як вибіркове ставлення людини до носія цінності. Все це розмаїття соціально-ціннісних різновидів формується на основі ідентичності, особистісної самосвідомості, що вибудовується на механізмах самототожності людини та її тотожності з національною, соціальною та іншими спільнотами. У колективній монографії “Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах” [5], яка вийшла напередодні *Революції Гідності*, її автори наголосили на ключових для українського суспільства світоглядних і ціннісно-орієнтаційних проблемах політичного розвитку:

- у період кардинальних змін у суспільстві різко загострюються ціннісні протиріччя;

- потреби та інтереси є суб'єктивно-об'єктивною основою мотивів і стимулів людської діяльності, зокрема і політичної, та визначають значною мірою зміст цінностей;

- оскільки ціннісна картина світу містить певну ієрархію цінностей, які виражені в оцінках, то вона передбачає наявність не тільки оціночних стереотипів і норм, а й оціночні шкали та орієнтири вільної оцінки фактів, подій, політичних лідерів;

- у демократичній державі є, як правило, декілька систем ціннісних орієнтацій, взаємодія яких може бути конфліктогенною або толерантно-солідарною, що призводить до політичної нестабільності або стабільності, загострює політичні відносини у суспільстві або підвищує рівень політичної злагоди;

- цінності формують переконання щодо мети, до якої люди прагнуть, а також досвід реалізації цієї мети [6].

Сучасні теорії цінностей за допомогою емпіричних методів психології, соціології та економіки намагаються пояснити сутність цінностей, їхню ієрархію, зрозуміти чому і за яких умов людина дотримується певних переконань та ідентифікує себе з певною групою. Одним із найбільш репрезентативних досліджень у сфері цінностей є опитування в межах проекту “Всесвітнього дослідження цінностей” (World Values Survey), що проводиться з 1981 р. відповідно методології вимірювання цінностей, запропонованої ізраїльським соціальним психологом Ш. Шварцем та американським соціологом Р. Інглхартом, і на сьогодні охоплює 90% населення Землі [7]. “Це дослідження, серед іншого, підтверджує, появу в 1950 – 1970-их рр. покоління, котре є носієм нових, так званих постматеріальних цінностей, тобто прагне

до максимального самовираження, відзначається скептичним ставленням до влади, релігії та ідеологій, схильне довіряти інституціям, а не окремим особам, чутливе до навколишнього середовища і терпиме до девіантних груп (наприклад, гомосексуалістів)” [8], – зауважує Я. Грицак. На основі десяти цінностей, а саме: 1) безпека; 2) конформізм; 3) повага до традиції; 4) самостійність у мисленні й виборі способу дій; 5) стимуляція, бажання нового; 6) гедонізм, чуттєве задоволення від життя; 7) досягнення особистого успіху через компетентність; 8) досягнення влади, соціального статусу; 9) доброзичливість; 10) універсалізм, захист благополуччя всіх людей і природи; побудовані відповідні мапи цивілізаційних цінностей. За дві осі впорядкування цінностей прийнято бінарну пару традиційні (сімейні, релігійні)/секулярно-раціональні цінності по вертикалі та цінності виживання/самовираження по горизонталі. Гіпотеза про те, що внаслідок індустріалізації світ сильно змінився, а цінності трансформувались знайшла емпіричне підтвердження. “З іншого боку, традиція повсюди виявляє подиву гідну живучість, і то навіть у США, які є архетипом модерного суспільства” [9]. Водночас головний висновок цих досліджень полягає у тому, що високий рівень економічного розвитку пов’язаний із високим рівнем секулярно-раціональних цінностей і цінностей самовираження [10].

В Україні опитування в межах цього проекту проводиться починаючи з 1996 р. Якщо станом на 1996 р. Україна була орієнтована на секулярно-раціональні цінності та на цінності виживання, то, починаючи з 2002 р., відбулися різка зміна світоглядних орієнтирів в напрямку до традиційних цінностей, а тому рівень секулярно-раціональної шкали знизився у 2004 р. майже в 2 рази [11]. Також відбулись незначні позитивні зміни в напрямку до цінностей самовираження. У 2006 – 2007 рр. рівень секулярно-раціональних цінностей впав до 0,3 бала, що в 4 рази менше, ніж у 1996 р., та поступово почав рости у 2008 р. й станом на 2015 р. становить 0,5 бала. У бінарній парі цінностей виживання/самовираження відбулись суттєві зміни в 2010 – 2012 рр.: рівень цінностей виживання знизився майже у 3 рази порівняно з 1996 р., але за період 2014 – 2015 рр. він зріс практично у 2 рази порівняно із 2010 – 2012 рр.

Німецький соціолог Г. Клагес в умовах постмодерності пропонує говорити про багатовимірність переміщення ціннісних пріоритетів від цінностей обов’язку й прийнятності до цінностей саморозвитку й автономії [12]. Відповідно до “старих” і “нових” ціннісних пріоритетів та їхнього ціннісного синтезу, він виділяє п’ять груп ціннісної ідентифікації, дві з яких визначає як групу конвенціоналістів-традиціоналістів з сильно вираженим почуттям обов’язку й прийнятності та групу нонконформістів-ідеалістів з домінуючими цінностями саморозвитку й автономії. “Змішані” групи включають: по-перше, розчарованих, які втратили віру у позитивні зміни й демонструють відсторонене ставлення до суспільно-політичного життя; по-друге, активних реалістів, які синтезують старі традиційні цінності обов’язку, дисциплінованості, порядності із постмодерними цінностями самоствердження, публічної активності; по-третє, гедоністичних матеріалістів, яких Г. Клагес характеризує як осіб із низьким рівнем синтезу “старих” і “нових” цінностей [13].

Запропонована Г. Клагесом типологія була використана у 2013 р. Інститутом соціології НАН України у дослідженні, результати якого наведені у табл. 1. Згідно з п’ятибальним індексом ціннісної ідентифікації, серед респондентів виявилось найбільше представників традиційного типу (3,68), далі – активних реалістів (3,56) та нонконформістів-ідеалістів (3,47) [14].

Таблиця 1

Типи ціннісної ідентифікації українського соціуму (2013 р., N=1800, %)

Тип ціннісної ідентифікації	Позиції ціннісної ідентифікації			Індекс ціннісної ідентифікації (1+5)
	Найменш близькі + скоріше віддалені	Проміжна позиція	Найбільш близькі + скоріше віддалені	
Традиціоналісти	15	28	57	3,68
Розчаровані	57	27	16	2,32
Активні реалісти	15	32	53	3,56
Гедоністи-матеріалісти	46	32	22	2,58
Нонконформісти-ідеалісти	16	34	50	3,47

Ментальність як спосіб мислення та типового світосприйняття відповідним колективом у певний період, не позбавлена амбівалентності [15]. Національний менталітет безпосередньо впливає на формування у свідомості конкретного індивіда певної ієрархії цінностей та ідентичностей, з якими він певною мірою себе отожднює. Якщо на особистісному рівні ідентичність передбачає усвідомлення себе як цілісного й неповторного індивіда з власним унікальним життєвим досвідом, то національна ідентичність, яка формується на основі почуття причетності до групи, включає як об'єднуючі групові фактори (мову, історичну територію проживання, релігійність, культурну спадкоємність, традицію державотворення, історичну пам'ять з відповідними національними символами, родинні зв'язки тощо), так і індивідуальний вибір спільних цінностей, що фіксують причетність до цієї групи, самоусвідомлення себе як члена цієї групи.

Політичні міфи, подібно як стереотипи, значно впливають на індивідуальні уявлення про межі допустимої особистої свободи. У закритих спільнотах вихід за визначені поведінкові й оціночні "алгоритми" переводить індивіда у статус маргінала, вигнанця, ворога. Процес автоматичного чи послідовного виключення з групи залежить від рівня її толерантності у ставленні до Іншого (Е. Левінас). Одночасно рівень толерантності обернено залежить від соціального дистанціювання, від (не)готовності членів спільноти до соціальних відносин із Іншим як близьким, чужим чи ворожим. Відповідно до розповсюдженої шкали американського соціолога Е. Богардуса, рівень соціальної дистанції може коливатися від максимального одного до семи балів та залежить від готовності членів спільноти до семи типів відносин: 1) як близьких родичів на основі шлюбу; 2) як моїх близьких приятелів; 3) як сусідів, які живуть поруч зі мною; 4) як співробітників на тій самій роботі, що й я; 5) як випадкових співрозмовників, громадян моєї країни; 6) лише як відвідувачів моєї країни; 7) вигнав би геть зі своєї країни. Найбільш поширеним серед визначених Е. Богардусом показників соціальної дистанції є індекс національної дистанційованості. В українських соціологічних дослідженнях прийнято використовувати термін "індекс національної дистанційованості", хоча у публікаціях самого Е. Богардуса цей показник дослівно мав би перекладатись як індекс расової дистанції [16]. Згідно з результатами моніторингу національної дистанційованості населення України, проведеного Інститутом соціології НАН України в 1994 – 2015 рр., інтегральний індекс національної дистанційованості населення України у 2014 р.

зменшився та дорівнює 5,0 [17]. У табл. 2 подано інтегральний індекс національної дистанційованості населення України за семибальною шкалою стосовно представників вибраних національностей за 1996 – 2012 рр., які відображають тенденції дистанціювання, а також інтегральний індекс національної дистанційованості за десятьма національностями (американці, білоруси, грузини, євреї, кримські татари, німці, поляки, румуни, угорці, цигани) [18].

Таблиця 2

**Результати моніторингу показників національної дистанційованості населення
України за шкалою Е. Богардуса, 1996 – 2012 рр.**

Національна дистанційованість населення України від...	Індекс національної дистанційованості (шкала: 1 – 7 балів)				
	1996	2002	2006	2010	2012
американці	4,6	5,4	5,7	5,5	5,6
білорусів	2,6	4,2	4,1	4,0	4,1
грузинів	5,0	5,4	5,5	5,5	5,3
кримських татар	4,8	5,6	5,5	5,3	5,3
молдаван	4,7	5,3	5,4	5,2	5,3
німців	4,6	5,2	5,3	5,3	5,2
Поляків	4,5	5,0	5,0	5,0	4,9
росіян	2,1	3,3	3,2	3,3	3,3
українців	1,4	2,4	2,1	2,2	2,2
українців, які мешкають в інших країнах	–	3,5	3,2	3,1	3,1
циган	5,3	6,0	6,1	6,1	6,1
Інтегральний індекс за 10 національностями	4,5	5,3	5,3	5,2	5,2

Індекс національної дистанційованості визначає близькі чи далекі взаємини одного народу з іншим, але індивідуальний досвід, драматичні події і навіть газетні матеріали можуть різко змінити ставлення до репрезентантів іншої групи. Наскільки важливою є роль інформації у процесі трансформації стереотипів, розкрив у своїй оригінальній міждисциплінарній праці “Громадська думка” (1921 р.), яка була опублікована три роки після закінчення Першої світової війни, американський публіцист В. Ліппманном. Він навів конкретні випадки, коли стереотипи здатні трансформуватись під впливом інформації ззовні. На прикладі гіпотетичної ситуації В. Ліппманн показав зміну поведінки мешканців уявного острова в океані, які продовжували жити звичайним добросусідським життям, не знаючи про початок у серпні 1914 р. Першої світової війни. У середині вересня інформація, що надійшла з прибулого корабля, змінила впорядкований світ англійців, французів та німців, які мешкали на острові. “Вони довідались, що більш ніж шість тижнів ті з них, хто були англійцями, й ті з них, хто були французами, боролися заради святості договорів проти тих з них, хто були німцями. За шість незрозумілих тижнів вони поводитись ніби друзі, коли насправді були ворогами” [19]. Але чи для зміни оцінки конкретних англійців, французів та німців з острова були реальні причини? Чи змінилась у цій ситуації поведінка жителів острова в океані? І якщо так, то що стало причиною таких змін? В умовах ціннісно-світоглядного конфлікту, що виник у сфері ієрархії цінностей та відповідних ідентичностей, відповіді на ці запитання залежали від

індивідуального вибору, від способу узгодження сусідського досвіду на острові та патріотичних почуттів, які пов'язують конкретного німця, англієця, француза, українця з його народом.

Інакше кажучи, міфи та стереотипи, незалежно від самої людини, впливають на її поведінку й оцінку будь-якого явища суспільно-політичного життя. Одночасно, якщо протягом попередніх століть ліберально-демократична традиція у свободі преси вбачала джерело формування публічної сфери (Ю. Габермас, 1962 р.), незалежного від держави, простору критичної дискусії [20], то упродовж XX – XXI ст. спочатку газети, а потім радіо й телебачення стали одним із найбільш дієвих знарядь влади. Якщо припустити, що інформація про початок війни була цілеспрямовано вигадана капітаном, недобросовісним газетярем чи будь-ким іншим, то у запропонованій ситуації можна чітко спостерігати пряму маніпуляцію патріотичними почуттями людей, обмежених у доступі до альтернативних джерел інформації.

Переносячи цю гіпотетичну ситуацію на реальну військову агресію та інформаційну війну Російської Федерації проти України, можна простежити зміну настроїв серед українців у ставленні до близьких сусідів та вивести певні закономірності трансформації зовнішньополітичних пріоритетів українців. Згідно з соціологічними дослідженнями у 2014 – 2016 рр., які проводили Інститут соціології НАН України, Київський міжнародний інститут соціології, соціологічна група “Рейтинг”, Фонд демократичних ініціатив ім. І. Кучеріва, Міжнародний центр перспективних досліджень та аналітичний Центр Разумкова, динаміка загальнонаціональної та регіональної ідентичності українців в умовах агресії РФ пов'язана із стрімкою зміною ціннісних орієнтацій населення [21]. Відповідно до загальнонаціонального опитування населення України, без урахування настроїв на окупованих територіях АР Крим, Донецької та Луганської областей, яке проводилось 26 червня – 18 липня 2015 р., головним об'єднавчим фактором у формуванні загальноукраїнської ідентичності виявився саме патріотизм (41%), тоді як у 2013 р. на цей чинник вказали лише 8% населення України [22]. Дослідження також показало значні регіональні відмінності. Так, на території Донбасу чинник єднання через патріотизм був найнижчим в Україні (17,5%), натомість головним об'єднавчим фактором стали спільні труднощі життя (34,9%) [23].

Із кінця 90-их рр. XX ст. замість того, щоб як більшість західних сусідів пострадянського простору шляхом комплексних суспільно-політичних реформ стрімко розвиватись та формувати позитивну міжнародну репутацію, Україна через тривалу пасивність на міжнародній арені закріпила за собою імідж держави, яка ніколи не втрачає шансу прогавити власні унікальні можливості [24]. Це призвело до того, що Україна, яка за прогнозом “Дойче Банку” (Deutsche Bank) у 1990 р. мала найкращі шанси на успішний господарський розвиток з усіх 15-ти республік СРСР [25], у 2015 р., згідно з Рейтингом індексу рівня життя (Prosperity Index) [26], посіла 70-те місце з 142-ох країн й опустилась на сім позицій порівняно з попереднім роком. За цим репрезентативним рейтингом, у якому враховані економічні показники, умови ведення бізнесу в країні, рівень управління, освіта, охорона здоров'я, безпека, персональна свобода, соціальний капітал, Україна мала найвищі показники за рівнем освіти (37-е місце) та соціального капіталу (41-е місце), тоді як найнижчими були економічний показник (127-е місце) та рівень управління (120-е місце). Показово, що за період 2012 – 2015 рр. економічний показник впав на

17 пунктів, а рівень освіти, за яким Україна досі має найвищий із показників, знизився на 8 пунктів. З іншого боку, сприятливі тенденції спостерігаються у зростанні рівня персональної свободи та соціального капіталу на 17 пунктів, в умовах ведення бізнесу – на 12 пунктів.

Упродовж 2016 р. Інститут світової політики реалізовує аналітичний проєкт “Аудит зовнішньої політики України”, у межах якого досліджуються взаємні інтереси низки стратегічно важливих (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Республіка Молдова, Росія, Білорусь, Грузія, Туреччина) та ключових для України держав (США, Німеччина, Франція, Італія, Австрія) [27]. Окрім вироблення рекомендацій для проактивної зовнішньої політики та розробки оновленої Стратегії зовнішньої політики України, проєкт також дав змогу провести моніторинг зовнішньополітичних настроїв населення. Респондентам було поставлено два ключові питання, а саме: 1. Якими мають бути головні пріоритети у зовнішній політиці України? 2. Зовнішня політика якої країни (станом на сьогодні) має стати прикладом для України? [28].

Відповідаючи на перше з них як першочерговий пріоритет зовнішньої політики респонденти визначили пошук нових ринків для українських виробників, що на фоні соціально-економічної кризи свідчить про досить прагматичний підхід українців. Другий пріоритет – інтеграція до ЄС, третій – членство в НАТО, четвертий – посилення співпраці з сусідами України задля протидії російській агресії. Однак оголошення війни з РФ підтримали лише 2,2% українців, тоді як закріплення за Україною нейтралітету схвалили 25% опитаних, а повернення до багатовекторної політики – 21,5% опитаних.

Відповідаючи на друге запитання, тільки 1,8% респондентів визнали, що ніколи не замислювались над подібними запитаннями. Опитані висловились за те, щоб українська зовнішня політика брала за приклад зовнішню політику, по-перше, Швейцарії, а далі Польщі і Німеччини, США та Білорусі. Лише 3% українців вважають, що Україні доцільно рівнятися на зовнішню політику Росії. “Цікаво, що найбільше прихильників польської зовнішньої політики мешкає у Києві і на Півдні України. А найбільше прихильників німецької зовнішньої політики – у Центрі України, – наголошує директорка Інституту світової політики А. Гетьманчук. – У цілому можна констатувати, що українці у своїх зовнішньополітичних поглядах достатньо прагматичні і відкриті до різних пропозицій. Хоч в повітрі і запахло нейтралітетом, але і інтеграція в ЄС і НАТО тримає свої позиції, незважаючи на досить скромні успіхи на цих напрямках” [29].

Дослідження оцінки й очікувань населення щодо зовнішньої політики України, яке провели Фонд “Демократичні ініціативи” ім. І. Кучеріва та соціологічна служба Центру Разумкова 22 – 27 липня 2015 р., свідчить про те, що більшість населення вважає налагодження тісніших відносин із країнами ЄС важливим для успішного економічного розвитку (56%) та зміцнення міжнародної позиції України (59%) [30]. В умовах військової агресії РФ громадська думка українців у ставленні до пріоритетних напрямків зовнішньої політики істотно змінилася. Якщо до Євромайдану Митний союз підтримували 30 – 32% українців, то у березні 2014 р. – 22%, а у березні 2015 р. – 13%. За зовнішньополітичний курс на ЄС у березні 2014 р. висловлювались 45% респондентів, а за дослідженнями березня 2015 р. – 52% [31]. Зовнішньополітичні настрої людей досі мають чіткі регіональні відмінності, так у травні 2014 р., коли підтримка Митного союзу стрімко впала в усіх регіонах України, на Донбасі більшість населення й далі виступала за Митний союз

(68%), але вже у березні 2015 р. кількість прихильників вступу до Митного союзу знизилась до 21%, тоді як євроінтеграційні настрої зросли від 13% до 35%.

Висновки

Формування проактивної зовнішньополітичної позиції України з елементами стратегічного бачення є на сучасному етапі однією з визначальних складових успішного реформування держави. Попередній досвід українського державотворення не раз доводив, що саме відсутність чітких зовнішньополітичних орієнтирів ставала причиною аномії суспільства, розпаду системи цінностей. Ціннісно-сміслові орієнтири становлять основу світогляду людини, її моральних, політичних, естетичних переконань, визначаючи та стимулюючи певний тип поведінки. Упродовж періоду незалежності у своєму ціннісному виборі українці пройшли шлях від раціонально-секуляризованих цінностей виживання до кардинальної їх переорієнтації в напрямку до традиційних цінностей самовираження. Із незначними коливаннями ця тенденція простежувалась у період 2004 – 2012 рр. й була змінена ростом рівня цінностей виживання у 2014 – 2015 рр. практично у 2 рази та незначним ростом рівня раціонально-секуляризованих цінностей порівняно із 2010 – 2012 рр. Дослідження оцінки індексу національної дистанційованості, що визначає рівень близькості відносин одного народу з іншим й очікувань українців щодо зовнішньої політики України свідчить, з одного боку, про тенденції росту загальнонаціональної ідентичності та дистанціювання українців від народів колишніх республік СРСР; а з іншого – про зростання серед більшості населення проєвропейських настроїв, курсу на побудову прагматичної (насамперед економічної) співпраці з країнами ЄС. Європейський вибір українців передбачає не тільки прагматичні, суто матеріальні цінності, а й ліберальні цінності свободи й плюралізму думок, почуття власної гідності та патріотизму. Отже, врахування домінуючих серед населення ціннісних пріоритетів має стати вагомим фактором вироблення зовнішньої політики України. Адже революційні події 2013 – 2014 рр. довели, що приймати важливі політичні рішення всупереч зовнішньополітичним настроям людей в українських реаліях є неможливо.

Список використаної літератури

1. Афонін Е. А. Закономірності та особливості української трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама [Текст]. — 2015. — № 1. — С. 100.
2. Повний демонтаж // Український тиждень [Текст]. — 2013. — № 14 (282). — 5 – 11 квіт. — С. 11.
3. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах [Текст] / авт. кол. : М. І. Михальченко (керівник) [та ін.]. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. — С. 4.
4. Грицак Я. Революція Цінностей / Я. Грицак // Українська правда [Електронний ресурс]. — 2014. — 07 листоп. — Режим доступу : http://life.pravda.com.ua/society/2014/11/7/183467/view_print.
5. Суспільні цінності населення України... — С. 4.
6. Там само. — С. 10, 11.
7. World Values Survey [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>.
8. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності [Текст] / Я. Грицак. — К. : Грані-Т, 2008. — С. 23, 24.

9. Там само. — С. 25.
10. Inglehart R. What Do We Know About Modernization Today? / R. Inglehart, C. Welzel // Foreign Affairs [Text]. — 2009. — Vol. 88(2). — P. 33—48.
11. World Values Survey...
12. Ручка А. Цінності і типи ціннісної ідентифікації в сучасному соціумі / А. Ручка, М. Наумова // Українське суспільство 1992 – 2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг [Текст]. — К. : ІС НАНУ, 2013. — С. 291.
13. Klages H. Traditionbruch als Herausforderung: Perspektiven der Wertewandelsgesellschaft [Text] / H. Klages. — Frankfurt-a M : Campus Verlag, 1993. — 287 s.
14. Ручка А. Цінності і типи ціннісної ідентифікації... І С. 294.
15. Історія європейської ментальності [Текст] / за ред. П. Дінцельбахера ; пер. з нім. В. Кам'янець. — Львів : Літопис, 2004. — С. 17.
16. Паніна Н. В. Соціальна дистанція, етнічні установки та національна толерантність в Україні [Електронний ресурс] / Н. Паніна. — Режим доступу : <http://www.saske.sk/cas/archiv/2-2004/panina.html>.
17. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін [Текст] : зб. наук. пр. — Т. 1. — Вип. 1 (15). — К. : ІС НАНУ, 2014. — С. 405.
18. Українське суспільство 1992 – 2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг [Текст]. — К. : ІС НАНУ, 2012. — С. 578.
19. Lippman W. Public Opinion [Electronic resource] / W. Lippman. — Long Island : Wading River, 1921. — Access mode : <http://www.gutenberg.org/cache/epub/6456/pg6456.html>.
20. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки [Текст] / В. Кулик. — К. : Критика, 2010. — С. 90.
21. Дегтеренко А. М. Загальнонаціональна та регіональна ідентичність громадян України у зв'язку з подіями на Донбасі в 2014 – 2016 роках [Електронний ресурс] : аналіт. зап. / А. Дегтеренко. — № 27. — Серія “Політика”. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/identitychnist-169d1.pdf>.
22. Загальнонаціональне опитування населення України до Дня Незалежності 2015 р.: що українці думають про Україну? [Електронний ресурс] / Фонд демократичних ініціатив ім. І. Кучеріва. — Режим доступу : <http://dif.org.ua/article/do-dnya-nezalezhnosti-shcho-ukraintsi-dumayut-pro-ukrainu>.
23. Там само.
24. Водотика Т. Ігри відображень. Якою бачить Україну світ [Текст] / Т. Водотика, Є. Магда. — Х. : Віват, 2016. — С. 6.
25. Грицак Ярослав. Революція Цінностей...
26. Ukraine: The Legatum Prosperity Index. 2015 [Electronic Resource]. — Access mode : http://media.prosperity.com/2015/pdf/country_profiles/UKR.pdf.
27. Інститут світової політики. Аудит зовнішньої політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iwp.org.ua/ukr/public/1842.html>.
28. Гетьманчук А. Що українці думають про пріоритети зовнішньої політики? / А. Гетьманчук // Українська правда [Електронний ресурс]. — 2016. — 14 верес. — Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/hetmanchuk/57d90e239d7c6>.
29. Там само.
30. Дегтеренко А. М. Загальнонаціональна та регіональна ідентичність...
31. Там само.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2016

Схвалена до друку редколегією 01.12.2016

O. Kotovska

**SOCIAL VALUES AS A FACTOR OF FOREIGN POLICY FORMATION
AND DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The article reveals the influence of social values upon the formation and development of foreign policy of Ukraine. On the basis of theoretical background and empirical observation, the author has analyzed the increasing role of intangible values and characteristic changes of traditional foreign policy priorities during the period of Ukraine's independence. The article represents a value-semantic component of archetypal approach to understanding the foreign policy.

Key words: social values, value-semantic component of archetypal approach, hierarchy of values, Bogardus social distance index, foreign policy priorities, foreign policy of Ukraine.